

2 U B U S U L

ԼՐԱԳԻՐ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԼՕԳԱՅԻՆ, ԲԱՆԱՍՏԱՐԱԿԱՆ ԵՒ ԼՈՒՆՏԻՍՏԻԿԱՆ

Դուրսէն եկած նամակներուն փոխարէն ծախքը խրկողը Պիտի վճարէ :

ԲԱՆԲԱՆՆ

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

ՊՕԼԻՍ 8 ՄԸՅԻՍ

” Իսկինճիքի կառավարիչ Իկընցի Սահմուտ ա
ղան այս գեպերը լսելով, անմիջապէս Իրմէնի գե

զը կուգայ, գերեզմանը բացողները բռնել կու-
տայ, կը նեղէ և բանտը կը գնէ ըսելով՝ թէ դուք
ասկէջ գանձ գտած էք, յայտնեցէք: Սակայն յե-
տոյ խտենի տեղակալ (գալմազամ) Սուստաֆա
պէլը գալով, օրինաւոր կերպիւ հարցուփորձ և
քննութիւն կ'ընէ, և դիտուածը գրի առնելով,
նոյն թուղթը գերեզմանը ստորագրութեամբ բարձ-
րապատիւ Սարիմ փաշային կը յուղարկէ ի Պրուսա:
և այնուհետեւ բանտէն կը հանէ զսեղծ մարդի-
կը, որ գերեզմանը գտեր ու բացեր էին:

— Սուստաֆա բանակին սպարապետ բարձրապա-
տիւ Սարիմ փաշային տէրութեան մէջի մէջ շոգէնա-
ւով ապրիլ 21 ուրբաթ օրը Սուստաֆային իւր ըն-
տանէօրը Նոստանդուպօլիս եկաւ: Նոյն օրը Չը-
րաղանի կայսերական պալատը գնաց բարեգութ
կայսերը ներկայացաւ և սիրալիր ընդունելութիւն
գտաւ. անկէջ ելնելէն ետքը Սարիմապատիւ փո-
խարքային և տէրութեան մեծամեծ նախարարաց
տեսութեան գնաց: Սուստաֆային զօրաց մե-
ծագոյն մասը Պոսնայի վրայ գացած ըլլալով՝ բարձ-
րապատիւ Սարիմ փաշային ալ ասկէջ ուղղակի Պոս-
նայի կողմը պիտի երթայ:

— Վարիլ 28 (16) Պոսնայի կողմէն առնուած
ըւրբերը՝ այն կողմերուն վեճակը առաջուան վրայ
անգեկցած կը ցրուեն: Վաստամբները իրէօտօր
և Նիօլի բերդերուն տիրելէն ետքը՝ Ռապինայի ա-
ռաջը կ'ընեն. և չէին ցրուեն որ անկէջ անդին
երթալու միտք և դիտաւորութիւն ունենան: Չէ
թէ միայն ապստամբներուն ու կայսերական զօրաց
մէջ մէկ նոր իրար զարնուիլ մը չեղաւ, այլ և ա-
պստամբներուն քանի մը խումբ զօրքը իրենց եր-
կիրը դարձան. բայց ապստամբներուն գլխաւոր
ները ասոնց ապստամբներն որ միշտ պատրաստ գըտ-
նուին որ կանչուած ատենին առանց ժամանակ
անցնելու ժողովին: Վստայ այս ճամբան բըռնե-
լուն պատճառը այն էր որ՝ ձայն մը ելաւ մէջեր-
նին. որպէս թէ բարձրապատիւ Վահի փաշային
ձեռքէն Պոսնայի ընդհանուր կուսակալութիւնը
պիտի առնուի, և Շքօրայի կուսակալ բարձրա-
պատիւ Օսման փաշային պիտի տրուի: Պոսնայի
ներք օսմանեան մեծագործ տէրութեանէն ապստամբ
բերու դիտաւորութիւն մը չունենալով՝ իրենց ա-
սանկ ոտք ելնելուն պատճառը իմացնելու համար
տէրութեան բարձրագոյն դուռը յատկապէս քա-
նի մը հոգի պատգամաւոր խրկեցին: Թէ որ յի-
րաւի անկեղծութեամբ մեծագործ տէրութեան հը-
նաղանդ մնալու միտք ունին նէ՝ շատ չանցնիր, ա-
ռանց արիւնհեղուծեան այս խռովութիւնս կը
խաղաղի. թէ որ մոքերնին ապստամբութիւն է
նէ՝ յիրաւի բանը քիչ մը կ'երկնայ. արիւնհեղու-
ծիւն ալ կրնայ ըլլալ. բայց մնասը պօսնացիք կը
քաշեն: Նրկու տարիէ Նրկուպի մէջ պատահած
դիպուածները բաւական ցրցուցին, որ օրինաւոր
իշխանութեան դէմ ելլող ապստամբները քիչ մը
աստիճան յաջողութիւն գտնեն ալ նէ՝ վերջապէս կը
զսպուին, և ըրած ապստամբութիւններնուն տու-
գանքը կը կրեն. օրինակ խաղաղները, մաճառ-
ները, իրուսիայի լէհները, սիլիւսիները, և այլն:

— Թէքէ գաւառին կցօրդ Վոսլիա քաղաքին
Պէյիւթ Նիօլի խախտութիւն ըստած գիւղին բընա-
կիւններէն Նիօլի անուն մէկը մարդ մը խախտելէն
ետքը փախեր էր. և հին Կիօլի զօրաց հարիւրա-
պետ Օսման անուն մէկն ալ իր ընկեր տանելով
գողութիւն և յափշտակութիւն ընելու համարձա-
կեցիւն համարձ գաղտնի և յայտնի կերպով ասոնք
ձեռք ձգելու ջանք եղած ալ էր նէ, մէկ տեղ մը
հաստատ բնակութիւն չունենալուն համար դըժ-
ուար եղած էր. գիւղէ գիւղ կը պտրտէին, տու-
գանքի (ձէրիմէի) պէս ստակ և ուտելիք կ'առ-
նէին կ'երթային: Վերջապէս երբ որ ըստեցաւ որ
վերջինջալ գիւղը դարձեր եկեր են, Թէքէ գա-
ւառի ոստիկանութեան գնդապետ (զապիմէի) պէ-
լուկ պաշին) Հիւսէին աղայն քանի մը գործակա-
ներով և զինուորներով գիւղը կ'երթայ, ասոնց
ստուը կը խօսէ. և երկուքն ալ բռնելով Վոսլիա
կը խրկէ: Նրկուքն ալ հիմայ հոն բանտն են:

— Նրազըյոյ նախընթաց թերթերուն մէկին
մէջ ըսինք որ՝ Պաղտատի կողմերը մէկ ապստամբ
բութեան շարժում մը եղեր է: Վարիլ 20 ին լուր
առնուեցաւ որ՝ բոլոր Պաղտատի գաւառը նորէն
հնազանդութեան տակ մտած է. և յիշուած շար-
ժումէն բան չէ մնացած այն երկրին քաղաքական
և զինուորական կառավարութիւններուն արթուն
հոգացողութեամբ. և այս խաղաղութիւնս ալ
վաստրիւնուած զէնք ձեռք առնելու կարօտ չեղած:
Իրկուտերը տեսնելով որ բարձրապատիւ Վամիւր
փաշային առանց ժամանակ տալու որ բաներնին
կարգի դնեն, իրաքի բանակին զօրքովը վրանին

կ'երթայ. մէկ դիէն ալ բարձրապատիւ Սուհամ
մէտ Սէշա փաշային իր զօրքովը արագութեամբ
Խարբուզի վրայ կը քաշէ, հասնելուն որ երկու ըս-
պարապետներուն միտքը մէկ է. մէկը մէկ դիէն
մէկը մէկը դիէն զերենք պիտի պաշարեն և բնա-
ջինջ պիտի ընեն: Նա իմանալով որ՝ դէմ դնեն նէ
յաջողութիւն գտնելու ամենեւին անկալութիւն
մը չի կայ, առանց կռիւ սկսելու կը խոնարհին
և կը հնազանդին: Հնազանդիլ չուողները որ քիչ
ուր էին, ամէն մէկը մէկ մէկ կը քաշուին: Ս-
սանկ վերջացաւ մէկ ապստամբութիւն մը, որուն
սկզբնաւորութիւնը երկար քշելու բանի մը պէս
կը ցրուէր. բայց յիշեալ բարձրապատիւն ապարա-
պետներուն ճարտար խոհեմութիւնը մէկ արշա-
ւանքով մը ցրուեց:

— Թէքիսի քաղաքի Չանաքը թաղին բնակիչ
պիւթիւր Նիօլի անուն մէկուն կինը մէկ փորէ երեք
տղայ կը ծնի. երկուքը աղջիկ և մէկը մանչ: Նրեքն
ալ ապրեցան: Նիօլիայ խիստ քիչ պատահած դիպ-
ուած մըն է. երբեմն երեք տղայ մէկէն ծնին ալ
նէ՝ երեքը մէկէն ապրելը քիչ կ'ըլլայ:

ԵՐԵՎԱՆԻ ԼՈՒՐԵՐ

ԳԱՅՈՒՆ: Վրացի օրէնսդրաց ժողովն նոր
անդամներ ընտրելու համար՝ թէ փարիզ մայրա-
քաղաքը և թէ ուրիշ Պոսնայի քաղաքները ժո-
ղովներ կ'ըլլան. ընկերական (սօսիալիստ) ըս-
վածները այս պարագայս իրենց մէկ դիպող առիթ
մը բռնելով՝ ասոնք ալ սկստան տեղ տեղ ժողով-
ներ ընել. և կառավարութեան դէմ խորհուրդին
առաջ տանելու ջանալ: Պոսնայի ներքին գործոց
պաշտօնէյն Պ. Պառօշ, այս մտքը ժողովում քա-
նի մը գումարումներ ցրուեց. բայց ասիկայ ընկե-
րականներուն ծանր գալով, ասոնց կողմէն աղա-
քին օրէնսդրաց ժողովն մէջը ապրիլ 13 ին, Պ.
Պէն, ներքին գործոց պաշտօնէին հարցուց թէ
կից իրաւունքով այս ժողովները կը խախտեն. ո-
րովհետեւ սահմանադրական կանոնները քանի մը
հոգի մէկ տեղ գալով խորհուրդ և ժողովը ընե-
լու կատարեալ ազատութիւն տուած են: Օրէ-
նսդրաց ժողովն ինքնապէս ըստած մասը ամէն
ալ այս հարցումն ընողին հետ միաբան ըլլալին
յայտնի նշանով ցրուեցին: Պ. Պառօշ ելաւ ասոր
ընդարձակ պատասխան մը տուաւ. որուն մէջ կը-
սէ որ՝ ժողովներուն համար մեր հիմնական բըռ-
նած կանոնը՝ 1848 ին յուլիսի 19 ին դրուածն է. որ
կ'ըսէ. «Կառավարութիւնը հեղինակութիւն ու-
նի չափերը և ուրիշ հրապարակական այնպիսի ժո-
ղովները խախտելու, որ հասարակաց ազահո-
վութիւնը վրդովելու կը միտեն»: Նա օրէնքին
զօրութեամբ չորս ժողովը խախտեցին: Սէկուն
մէջ երբ որ մէկ մարդ մը ընտրուելու արժանի ցոյց
տրուեցաւ նէ՝ ուրիշները այն մարդը ասանկ պատ-
ուոյ մը անարժան տեսան, վրան սա յանցանքները
գրուելով. որպէս թէ այն մարդը կառավարութե-
նէն պատուոյ նշան առած է եղեր. երկուքն գոր-
ծերու վրայ դրուած է եղեր. ընդարձակ գործա-
րան ունի եղեր. և իրեն սեպհական գետին ու-
նի եղեր: Իրեն սեպհական գետին ունենալը յան-
ցանքի կարգ սեպհը մարդոց ժողովը չի խախտ.
նէմ մի: Նոյն ժողովին մէջ մէկ ուրիշ մը իրեն ար-
ժանաւոր ըլլալը հասկըցնելու համար ըսաւ. 1830
ին զինուորներուն ետեւէն էի զաննք մեղքնե-
լու համար. ետքը սէն սիմօնիանիւրոն և իմօնիանի-
ւրոն կամ իմօնիանիւրոն մէջ մտայ. 1848 ին քաղաքա-
պահ զինուորներուն հակառակ կեցայ. և քաղա-
քական պանդոկին (հօթել քը Ֆլէ) մէջ կարմիր դը-
րօշակը ամենեւին առաջ էս անկեցի. աղուէսի մը
չափ խորամանկութիւն ունիմ. ձերմաններն ու-
կարմիրները (կառավարութեան կուսակիցներն ու
հասարակապետականները) շատ աղէկ կը ձանչ-
նամ: Նոր ըրած պատմութիւնները ըսելէն ետքը
ասոր անունը ընտրելներուն ցուցակին մէջ գըռ-
ուեցաւ: Նրկու օր ետքը նոյն ժողովին մէջ Պ.
Շադէլ եկեղեցականութենէ ուրացեալ մարդը ե-
կաւ. կրօնից դէմ խօսեցաւ, և ըսաւ որ՝ մարմնոյ
ազատութիւն և կրից ազատութիւն առաւ է:
Ժողովականները ամէնն ալ շատ հաւանութիւն
տուին: Նա երկու անգամի ժողովին մէջ ասանկ
խօսքեր ըլլան իմացայ նէ՝ ինձի պարտք սեպհի
ժողովներին վերջացնելը: Ուրիշ ժողովը մին ալ
վերջացուցի. որովհետեւ կարմիր բաղիւցներով
(խօջակ) պահապան զօրքի գործ ընող կար հոն:
Սէկն ալ ելաւ կը քաղաքից որ՝ օրէնսդրաց ժող-
ովն մեծագոյն մասին տուած վճիռները և որո-
շումները բոլորն ալ անօրէնութիւն են: Սէկն ալ

եկաւ քաղաքից որ արեւը Վստուած է. և այլն:
Շաւանդօնի ընտրողաց ժողովին մէջն ալ ընչեց
և գետնի տէր եղողներուն դէմ խօսուեցաւ. ա-
սոր համար այս ժողովները ցրուեցին: Օրէնսդ-
րաց ժողովն մեծագոյն մասը կառավարութեան
բռնած ճամբուն մէջ խոհեմութիւն տեսնելով
շատ հաւանեցաւ. բայց ձախակողմանները որ գը-
րեթէ ամէնն ալ ընկերական են՝ տհաճութիւն ցը-
ցուցին: Վրիշէնք որ՝ Նուի Ֆիլիքին թագաւոր
ըութեան ինչալուն մերձաւոր պատճառը՝ Պ. Նի-
զոյին ասանկ ժողովները խախտելու համար
տուած հրամանն էր: Ինկերականները զօրանա-
նէ՝ Պոսնայի հիմնական կառավարութիւնն ալ
շատ ապահով չէ. և ասին ասին զօրանալու նը-
շաններ ալ կը ցրուեն:

Օրինակի համար սա կտորը պատմենք: Պ. Նի-
զոյ Սիւ մատենագրին խախտական կրեայ անունով
չինած պատմութեանը վրայ շինուած թատրոնա-
կան խաղ մը կը խաղային Պոսնայի Սուհան քա-
ղաքը: Կառավարութիւնը հրաման ըրաւ որ այն
խաղը վերջացնեն. ընկերականները սոք կ'ոխեցին.
կառավարութեան հրամանը մոխի չընել ուղեցին.
Սուհանի մէջ մէկ ապստամբութեան աղմուկ մը
վրկած խռովարարները բռնի ցրուել հարկ եղաւ.
և այս աղմուկիս պատճառով 40 հոգի մօտ ալ մարդ-
բռնուեցան և տէրութեան բանտը գրուեցան. որ
իբրեւ խռովարար գատատաններն պիտի տեսնուի և
պիտի պատժուին: Սուհանի խռովութիւնը ապրիլ 8 ին
իրիկունը եկաւ, և երկու օր քշեց: Վարիլ 14 ին Փա-
րիզու Սէն գաւառին ընտրողները՝ ռամկապետա-
կաններու ժողովին անդամ ըլլալու համար Պ.
Նիզոյին Սիւն ընտրեցին. որուն շինած գրքէն եկած
բանաստեղծութիւն մը՝ Սուհան քաղաքին խոռ-
վութեանը պատճառ եղած էր: 1848 փետրվարէն
ի վեր է որ քանի քանի անգամ ընկերականներուն
ձեռքը առիթ տեսցաւ. իրուիւր՝ Սուհան, Սուհի,
Պլան, Վառնո, և այլն, քաղաքական գործոց վրայ
անցան. Նիզոյին Սիւն ասանկ պաշտօնի մը հասած
չէր: Նա անգամ ընտրուելուն պատճառ՝ Սուհ-
նի խռովութեանէն զատ բան չի կրնար ըլլալ: Իսկ
է որ՝ ընկերականները հիմնական կառավարութեան
դէմ այս ճամբով պատերազմ հրատարակելու սկը-
սած են:

— Փարիզու օրէնսդրաց ժողովն մէջ երկու ե-
րեւելի խնդիր առաջարկուեցաւ. և երկուքն վը-
րայ ալ էի աղէկ խօսք և վեճ եղաւ: Ինդիւսիներն
ասոնք էին: Պ. Թը Նիզոյ Վաքէն մարտի 26 ին
գրած խնդիրը առաջարկեց. որ հետեւեալ հինգ
յօդուածներուն մէջ կը պարունակի:

1. Որոշակի հաստատուելու կառավարութեան
կերպին վրայ ազգին կամեցողութիւնը հարցուի:
Նա այս բանին համար 1850 յուլիս ամսոյ առաջին
կիրակի օրը ընդհանուր վիճակընկեցութիւն ըլլալը
նախագահի ընտրութեան համար սահմանաւորին
պէս. ընտրողներուն սահմանադրութիւններուն
վրայօք նոր կարգը պահելով:

2. Վիշն մէկ ընտրող մէկ վիճակի թուղթ մը
ձգէ, որուն վրայ գրուած ըլլայ, կասարկապետ-
կան կամ Խախտութիւն:

3. Թէ որ հասարակապետութեան անուամբ
նշանակուած վիճակին թուղթը շատ ելնէ նէ՝ հա-
սարկապետութեան նախագահը ասիկայ ծանու-
ցանէ օրէնսդրաց ժողովական ատենին:

4. Թէ որ միապետութիւն ուղղողները շատ ըլ-
լան նէ՝ օրէնսդրաց ժողովն նախագահը ծանու-
ցանէ: Նա միապետութիւն ուղղողները շատ ըլլան
նէ՝ 1850 յուլիս ամսոյ առաջին կիրակի օրը ընդ-
հանուր վիճակընկեցութիւն ըլլալը սահմանադր-
ժողովը մը անգամ՝ որոշելու համար. և աղբիւն
ձեռքի վակատար իշխանութիւնը այս ժողովոյ
ձեռքն ըլլայ:

5. Հասարակապետութեան նախագահը գոր-
ծադիր իշխանութեան գլուխ ըլլայ մինչև սահմա-
նադրաց ժողովը հաստատուելու օրը:

Ինչպէս որ կ'երեւի՝ այս երեւելի անձինս միա-
քը՝ Պոսնայի մէջ թագաւորական կառավարու-
թիւնը նորէն հաստատուէ. բայց աղբիւն մէջ հա-
կառակողներ շատ ունեցաւ. և առաջարկութիւ-
նին ալ ժողովը չընդունեց. օրագիրներուն մէջէն
ալ միայն ինքն ըստած օրագիրը ասոր կողմը գըռ-
նուեցաւ. ուրիշները գրեթէ ամէնն ալ Պ. Նի-
զոյ Վաքէնը կը դատապարտեն. բայց դատապար-
տելուն կերպը հետաքրքրական է: Օրէնսդրաց ժո-
ղովն մեծագոյն մասը, և օրագիրներուն խիստ շատ
ալ կը խոստովանեն որ՝ 1848 ին շինուած սահմա-
նադրական օրէնքները, որոյ վրայ հիմնած է հիմակ-
ուան Պոսնայի կառավարութիւնը, շատ պակասով

ուսնի . ըսել է որ՝ հիմալուան կառավարութիւնը գէշ հիման վրայ հաստատուած է . բայց կ'ըսեն . միապետական կառավարութիւնն ալ երկու տեւ սակ է . բացարձակ և սահմանադրական . միապետութիւնն ուղղութեամբ ասոնց որք ուղած պիտի ըլլան : Ինչպէս Նախկին օրագիրը կ'ըսէ . « Լոյս տալու համար միապետութիւնն ընդունելու չափ հասուն չէ » : Լոյսը ըսելէն կը հետեւի որ՝ ֆեոդալիզմը կառավարութիւնը միապետական եղած ատենը աւելի հասուն էր . հիմա որ հասարակապետութեան տակ ինկաւ նե՛ հասունութիւնը կորսնցուց . նոքրէն հասունանալուն սպասելու է : Իսկ է որ՝ կենցաղական գիտութեան մէջ հասարակապետականները յառաջադիմութեան մէջ եղած ընթացքն տեղի չի ունեցաւ որ իրենք զիրենք կը կարծէին , եւս դարձած են : Լոյս օրագիրը կ'ըսէ . տուն պիտի չի ելնէր նե՛ հիմա չի դրած տանը յարկը չի ելնելու չափաւ տինք . որ աշխատութիւննիս պարագայ չըլծայ :

Երկրորդ խնդիրն էր տարագրութեան , և մաշակող օրագիրներուն օրէնք չիւնել , որ ամէն խելքընուն եկածը չի տպէն , և ազգին մէջ չի տար չի ձգէն : Լոյս օրէնքը ընդունել տալու համար Պ . Սօլէ օրէնքագրաց ժողովոյն մէջ խօսեցաւ . բայց օրագիրները ամէնը միաբան ասոր դէմ բողոքեցին , և օրէնքին ընդունուիլը առ այժմ ետ մնաց :

ԱՒՍԴԻՒԱ : Տարազիայի Օսկորի գաւառին գեղական բնակիչները տուրքերին ծանր գաղով տէրութեան հրամանին դէմ գլուխ քաշելու ելին անյաճները . և դատաստանի ելելու հրաւերին ալ մոտիկ չէին ըրեր . զենք առել և հարկահանները իրենց մէջէն դուրս վաճառելու ելին : Բայց երբ որ կայսերական զինուորները եկան և ապստամբութեան գլխաւորներէն քանի մը հոգի բռնեցին , մեկալները ամէնն ալ զենքերնին վար դրին և հնազանդեցան : Կառավարութիւնը ասոնց ապստամբելը ըստելով առջի բերանը երկու խումբ զօրք վերանին խրկել տնօրինեց . բայց հնազանդեցան նե՛ զօրքերը եւս կանգնել պէտք եղաւ . և այս զօրքերուն համար եղած ծախքը՝ ապստամբներուն վրայ տուաւ դանք ձգուեցաւ . տուն գլուխ հինգական ֆլորին : Գիւղացիները վճարել չուզած տուրքերին ու այս ստակը ամէնը մեկէն վճարեցին քիչ ժամանակի մէջ . և հիմա Օսկորի կատարեալ հանգարտած է :

ԳԵՐՄԱՆԱ : Իրֆուրդ քաղաքը ժողոված գերմանական դաշնակցութեան համադրային ժողովքը անանկ ձամբայ մը բռնեց , որ Բրուսիայի թագաւորին ալ հարկ պիտի ըլլայ Լադերայի հետ միանալ : Լոյս ժողովոյն երկու երեւելի անդամներ , Պ . Պօտէլընիսկ և Պ . Քամբհաուզէն , երկուքն ալ սակեց առաջ Բրուսիայի թագաւորութեան նախարարութիւնը ըրած մարդիկ , իրարու հետ վեճ մը բացին . մէկը կ'ըսէր որ՝ սահմանադրական կանոնները ամէնը մեկէն ընդունուին , ինչպէս որ Բրուսիայի թագաւորը ընդունած և անխախտ պահելու ալ երդում ըրած էր . միւսը կ'ըսէր որ՝ մեկէն մեկի միջոցով : Պ . Քամբհաուզէն ասոնց երկուքին ըսածը միաբանելու համար առաջարկեց որ՝ ժողովը երկու զատ զատ քուէարկութեամբ ուրոյէ ամէնը մեկէն ընդունելու , և ընդունելէն առաջ ընենելու . և այս երկու որոշումը մի և նոյն ժամանակի մէջ խրկուին կառավարութեան խորհրդարանը : Ժողովրդական ատենը Պ . Քամբհաուզէն առաջարկութիւնը ընդունաւ . որովհետեւ ընդունողները 89 հոգի և ընդունողները 125 հոգի գրաւեցան : Լոյս առաջարկութեան ընդունուիլը Բրուսիայի տէրութեան նախարարաց ժողովքին պըռտիկութիւն մըն էր . որովհետեւ ասոնց չինած և Բրուսիայի թագաւորին ընդունել տուած սահմանադրութեանը վրայ էր որ այս վեճը կ'ըլլար և նոքրէն քննութեան առնուիլն ալ Պ . Քամբհաուզէն առաջարկութիւնը ընդունողներուն մտքը պատշաճ տեսնուած էր . ուստի ասոր վրայ գերմանական համադրային ժողովքին մէջ երկար խօսք եղաւ . առաջ Պ . Ռատովը , ետքը Պ . Սանդայֆէլ խօսեցան և Պ . Քամբհաուզէն առաջարկութիւնը մերժեցին : Բայց Պ . Քամբհաուզէն և Պ . Պօտէլընիսկ ընդունած էին . և ասոնք չորսն ալ Բրուսիայի տէրութեան մեծամեծ նախարարներէն էին :

Իսկեց առաջ , երբ որ Հաննովեր Բրուսիայէն զատուելով Լադերայի կողմը , կամ աւելի ճիշդ խօսիմք , Սալինի քաղաքի եղած պայմանագրութեան կողմը անցաւ , որովհետեւ գերմանական դաշնակցութեան անդամներուն մէկն էր , և Իրֆուրդի ժողովքը բոլոր Գերմանիան ներկայացուցած պիտի ըլլար Բրուսիայի գրութեամբը , ուստի Բրուսիա-

յի թագաւորը հրաման ըրաւ որ Հաննովերի թագաւորին վրայ Իրֆուրդի ատենը դատաստան ըլլաւ և պէտք եղած վճիռը տրուի : Յայտնի է որ Հաննովեր Իրֆուրդի վճռոյն գլուխ պիտի չի ծըռէր . Իրֆուրդ ընդունողները Բրուսիայի հետ , և ընդունողները Հաննովերի հետ ըլլալով՝ կուր պիտի ելնէ որ վերջը բոլոր Լադերայի պիտի պըռտի : Լադերայի Հաննովերի տէրութիւնը յայտարար թուղթ մը հանեց Հաննովերի իշխանութեան բոլոր բնակիչներուն , որ այս բանիս վրայք Իրֆուրդի համադրային ժողովքը ինչ վճռելու ըլլայ նե՛ ոչինչ և բնաւ չեղածի պէս պիտի սեպէ . անոր վճիռը բընաւ չի պիտի ընդունի :

Երբ որ ռուսաց կառավարութիւնը իմացաւ որ համադրային ժողովքին պատճառով Գերմանիա բոլոր երկու մասն պիտի բաժնուի , և գերմանական միութիւնը պիտի աւրուի , Վիեննա նստող գետնային Պ . Մէտէմ կոմսին գիր մը գրեց ռուսաց տէրութեան արտաքին գործոց տեսուչ Պ . Նեմեյը ուստ կոմսը . որից Պէտէմայի էմպէսանդան ըսուած օրագիրը սա հատուածը կ'աւելնէ : « Զիրաւի մաշիսի 26 ին (1849) եղած դաշնակցութիւնը ուղղակի 1815 ին հաստատուած պայմանագրութեանց հակառակ չէ , բայց կ'երևի որ երկուքը մեկ տեղ չեն կրնար կենալ . վասն զի դաշնակցութեան իմանալ թէ , երբ որ բուն իսկ գերմանական դաշնակցութեան մէջ զատ նիզակակցութիւն մը կ'ըլլէ և բոլոր Գերմանիա երկուքի կը բաժնէ , և այնպիսի սկզբունքներով իր գործը կը շնորհէ , որ գերմանական դաշնակցութեան դուրս մնացած տէրութեանց մէկն ալ այն սկզբունքները չի ծանօտար , այս պարագայներուս մէջ 1815 ին հաստատուած պայմանները ինչպէս պիտի հաստատուին » : Պ . Նեմեյը ուստ կոմսին այս գրութեան յայտնի կ'երեւի որ՝ ռուսաց տէրութիւնը Գերմանիայի մէջ եղած երկու կողմէն ալ դէմ չէ . ոչ Բրուսիայի կողմէն և ոչ Լադերայի . այլ 1815 ին դաշնակցութիւնը քաղցրեցնել կ'ուզէ . և որ կողմն որ այս դաշնակցութեան մօտենայ նե՛ ռուսին ուղղակի մօտեցած կ'ըլլայ : 1789 էն Սինթա 1815 բոլոր Լադերայ , և ծանուցեալ աշխարհքիս մեծ մասը տակն ու վրայ եղաւ . 1815 ին դաշնակցութեան խաղաղեցաւ . և այն խաղաղութիւնը տիրեց մինչեւ 1848 : Լոյս ատենը Ֆրանսիայի կառավարութեան յեղափոխութեան ետքը հրատարակուեցաւ որ 1815 ին դաշնակցութիւնները հինգած են . ուժ չունին , և խափանած են . գիտես թէ Լադերայ խաղաղ բռնող կապը իրթաւ : Խաղաղութիւնը նորէն հաստատուելէ՝ այն հին և տկարացած կարծուած պայմանները հաստատուին և անխախտ բռնելով ըլլալէք յայտնի կ'երեւի :

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ : Էհատանի սահմանը ռուսաց տէրութիւնը շատ զօրք կը ընդնէ : Գերմանական ընդհանուր լրագիր ըսուած օրագիրը ըսած ըլլալով կ'ըսէ որ այս զօրքը հոն պիտի մնան մինչեւ որ Լադերայի մէջ ապստամբութիւն մը չ'ըլլէ . որպէս զի եւ լաճին պէս զարկելու և նուաճելու դիւրութիւն ըլլայ : Բայց ասիկայ հաւանական չեղեւ իր կ'ըսէ յիշեալ օրագիրը . որովհետեւ թէ որ չեղք կենալու միտք ունի նե՛ մինչեւ այն ժամանակը զօրքը խիստ շատ են : Ստորի աւելի հաւանական կ'երեւի ըսելը թէ լոկ սպասելու համար չէ . ընելքը բան մը ունի . և ասոր վրայ Էհատանիները կ'ըսեն , եղբի թէ՛ ռուսաց կայսրը ամէն բանէն առաջ կ'ուզէ որ թէ Գերմանիա և թէ Տանիմուքա առաջ ինչ վիճակի մէջ էին նե՛ վերստին նոյն վիճակը մտնեն : Լոյս թէ որ Բրուսիայի կառավարութիւնը իր զօրքը Շլէզվիկ - Հոլշթայն դքսութիւններուն երկիրներէն չի հանէ նե՛ , ռուսաց կայսերական զօրքը սահմանէն անդին պիտի անցնին և Գերմանիայի մէջ կուր պիտի բանան , որպէս զի Տանիմուքայի կուր պիտի կերպով վերջացնեն :

ԲՐՈՒՍԱՆ : Գերմանիայի Հօհենցոլէռն Սիկմառնիկէն և Հօհենցոլէռն Հէքինկէն ինքնիշխան դքսութիւններուն իշխանները իրենց կամաւ իրենց իշխանութեան երկիրները Բրուսիայի թագաւորութեանը տուին . և թագաւորը այս երկու իշխանութեանց ամէն քաղաքներուն և գիւղաքաղաքներուն և գիւղերուն կառավարիչներուն շքեղաբեական գիրքեր իրկեց , որ իրենց երկիրները սակեց ետքը Բրուսիայի կառավարութեան կողմէն սահմանադրական կանոններու համեմատ կառավարեն : Բրուսիայի թագաւորն ալ իրեն տիրողսնեւուն կամ պատուանուններուն կարգը հրովարտա-

կերտեց մէջ ասոնք ալ պիտի դրուին . կոմս Սիկմառնիկէնի և Վիհրինկէնի . տէր Հակսլըրօի և Վիհրինկէնի :

Գիտնալ պէտք է որ Հօհենցոլէռնի դքսութեան տունէն է Բրուսիայի թագաւորական տունը ալ . որովհետեւ ԺԲ . դարուն մէջ Հօհենցոլէռնի երկրորդ Սօմբոլֆ դուքսը երկու տղայ ունէր : մէկը Սթրեմբերք , որ Սաւադի իշխանական տանը նախահայր եղաւ , և հիմալուան Հօհենցոլէռնի դուքսը այս տունէն էր . և միւսը Վոն Ռատ , որ Փրանքօնիայի իշխանական տանը նախահայրն էր . և 1417 թուին Պրանքօնիայի կայսրընտրութիւնն ալ այս տանը անցաւ . և հիմալուան Բրուսիայի թագաւորը Պրանքօնիայի տէր ըլլալով՝ Հօհենցոլէռնի յեղին է : Լոյս Հօհենցոլէռնի Հէքինկէն ըսուած մասը գրեթէ չորս գիւնի Վալդէմարիկի թագաւորութեան տահմանին մէջ գոյուած է . և ինչպէս որ առաջ ըսինք , Վալդէմարիկի կառավարութիւնը Իրֆուրդի գերմանական ազգային ժողովոյն պատճառաւ Բրուսիայի հետ աւրուած և Լադերայի հետ միացած է : Սիկմառնիկէն ալ նմանապէս Վալդէմարիկի երկիրներուն մէջ է . միայն հարաւ կողմէն Պատրն դքսութեան սահմանակից է . և Հէքինկէնի երկրը ըստ մասին ասոր մէջէն անցնելով երկու մասն բաժնած է . որոց մէկն է բուն Սիկմառնիկէն , Վոնա գետին վրայ , և միւսն է Վիհրինկէն : Լոյս աշխարհագրական դիրքս հիմալուան քաղաքական պարագայներուն նայելով՝ կարգացողութեան խորհրդածութեան արժանի նիւթ մը ըլլալուն համար հոն նշանակելը պատշաճ սեպեցինք :

ԻՍԱԼԱՆ : Հռոմայի հասարակապետութեան գլուխներէն մէկը , Սոմմինի ըսուածը , որուն համար ոմանք տակաւին Օւլիցցերիի մէջ է կ'ըսեն . և ոմանք հոն չէ , Ինկիլթէռա փախած է կ'ըսեն , ինքն ուր է՝ նե՛ յեղափոխուի արծարծող գրուածները ըստ մեծի մասին . Օւլիցցերիէն կ'ըլլան և սահմանակից երկիրները կը տարածուին :

Սիկմարի ոստիկանութիւնը գործակալները մալթայի Նաւտի անուն մեկու մը ասանկ խառնութիւն սերմանող շատ մը գրուածներ գտան , Լալա զանաւապետ . և ամէնն ալ առին . մարդն ալ բռնեցին : Լալա որովհետեւ ասիկայ մալթայի ըլլալուն համար բնիկ ինկիլթի տէրութեան հպատակ կ'ըլլար , Նաւտի տէրութիւնը ասոր համար ինկիլթի տէրութեան խնդրեց որ հպատակները զեւ պէ . սպիւղէն խառնալոյս ձամբայ չի բռնեն : Ինկիլթի կառավարութիւնն ալ Սիկմար կողմի կուր սակաւին գրեց որ մալթայիներուն պատուիրէ . առնան յանցանքներու մէջ չի գտնուին . թէ որ դըռնուելու ըլլան նե՛ գիտցած ըլլան որ ինկիլթի տէրութիւնը անոնց պաշտպանութիւն չունէր . պաւտիսին կ'աւելնէ : Ինկիլթի սիւնիլայի ըլլալով հանած ապստամբութիւնն չի յաջողուին համար Սալթա փախչողներուն ալ այս լուր տրուեցաւ . որ այն տեղաց նամակներ գրելով իրենց հայրենաւ կիցները ապստամբութեան չի գրգռեն . ինկիլթի իշխանութեան երկիր գտնուելուն վատահալով անպատիւ կը մնանք չի կարծեն . ասոնք ալ պատիւնին կ'աւելնեն :

ՀՈՒՐ : Հռոմայու ճիօնալը ըսուած օրագիրը սպրիլ 12 ին (մարտի 31) կը գրէ . Պիտ Բ . քա. հանայապետը այսօր կէս օրէն 4 ժամ ետքը (ժամ տասնին) Հռոմ : Հռոմայեցիք և օտարականք ալ տերանու պալատին առջեւ հրապարակը լեցուելով՝ ուրախութեան աղաղակով օգը լեցուցին :

Հռոմէն Լիբոնա մէկը գրեր է որ՝ բահանայապետին Հռոմ մանկը՝ ամենուն կարծիք ըրածին չափ հասարակութեան մէջ ուրախութիւն չի պատճառեց : Կիւնի ազնուական տոհմին պալատին ետեւի կողմէն Գիւնի (բեդաւաւո) մըն ալ պայթեցաւ . որ թաղին շատ տուններուն ապակիները կոտորեցան , և թաղին բնակիչներուն սիրտը վախով լեցուեցաւ : Պաղին սենեկապետին սենեակը՝ կրակ ձգող հեղուկներով լեցուն ապակի անօթներ գրեր էին . որ ժամանակին իմացուեցաւ և վերցուեցաւ . և շատ մը պաշտօնի վրայ եղող մարդիկ այս պատճառաւ իրենց պաշտօնէն ձգուեցան :

Բահանայապետին Հռոմ դարձած օրը ժողովրդեան կողմէն հանդէս մը չեղաւ . օր յառաջ քահանայապետը ինքը առանձին հրամանաւ այս հանդէսը արգիլել էր : Հռոմէն սպրիլ 4 ին Պալաթալ լիւիլէր լրագրին գրուած նամակի մը մէջ կը կարդալէ . « Լոյս տնօրէնութիւնը որուն պատ-

